

TRADUCĂTORI DE LITERATURĂ RUSĂ ÎN ROMÂNIA

Sanda Misirianțu

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

misiriantusanda@yahoo.com

Résumé. *Dans notre article, intitulé **Traducteurs de littérature russe en Roumanie**, nous nous proposons d'aborder des aspects spécifiques au domaine de la traduction littéraire, en concentrant notre attention sur des traductions de la littérature russe en roumain. Le but de cette démarche est de nature didactique et s'adresse premièrement aux étudiants en lettres russes, dans le cadre du Département des langues et des littératures slaves de la Faculté des Lettres de l'université clujoise. Nous présenterons sommairement les traducteurs de la littérature russe en roumain, en mettant l'accent sur leurs rôle et contribution à l'apparition de la littérature ruse dans l'espace littéraire roumain. Le nombre des traductions réalisées du russe en roumain est impressionnant. Comme le nombre de traducteurs d'ailleurs! Mais qui sont ces derniers?*

Mots-clés: *traduction littéraire, le russe, le roumain, traducteurs du russe vers le roumain, dictionnaire des traducteurs, histoire de la traduction.*

0. În articolul nostru, vom aborda aspecte specifice domeniului traducerii literare, concentrându-ne atenția pe traduceri din literatura rusă în limba română. Scopul acestui demers este de natură didactică și se adresează, în primul rând, studenților secției de Rusă a Departamentului de limbi și literaturi slave din cadrul Facultății de Litere a universității clujene.

Vom prezenta, sumar, nume de traducători din literatura rusă în limba română, insistând asupra rolului și contribuției acestora la apariția literaturii ruse în spațiul românesc. Numărul de traduceri literare realizate din rusă în română este impresionant. La fel și numărul traducătorilor! Dar care sunt aceștia?

Având în vedere spațiul editorial restrâns pe care îl avem la dispoziție, ne vom rezuma, în prezentarea noastră, la utilizarea informației cuprinse într-unul dintre instrumentele de lucru existente (deloc numeroase și extrem de valoroase). Este vorba despre *Bibliografia traducerilor din literaturile slave (1945–2011)* elaborată de colegii slaviști de la universitatea bucureșteană (vezi *Bibliografia* de la final). (Surse prețioase pentru exploatarea temei în discuție sunt și Roman 1959, Burlacu 2005, Milea 2017 – vezi *Bibliografia*).

1. Apel către cititorul de traducere: atențiune, atențiune!, traducătorul este al doilea nume de pe copertă!

Pentru a scoate în relief rolul hotărâtor al traducătorului în ceea ce privește existența unei cărți în alt perimetru cultural decât cel în care a fost scrisă, vom afirma și reafirma (de câte ori va fi nevoie) că traducătorul este al doilea nume de pe copertă! Este extrem de necesar să atragem atenția și să subliniem aceasta, pentru ca, într-un final, traducătorul să fi reușit să depășească ingrata condiție de *cel fără de nume pe copertă* (o tristă stare de fapt semnalată la un moment dat de Livia Cotorcea și de Elisabeta Lasconi, de exemplu, dar constatată nu o dată și de către noi, când, la întrebarea *cine a tradus cartea?*, răspunsul era fie tăcerea – înghețată ori însoțită de o rușinată plecare a capului –, fie replica *nu știu!* – rostită când cu reșemșare, când cu aplomb, în funcție de temperamentul emițătorului). În ciuda evidenței, ori poate tocmai datorită ei, se cuvine repetat: traducătorul este al doilea nume de pe copertă! Este al doilea... autor al cărții. Autor de rangul al doilea, dacă este permisă o asemenea exprimare, dar... autor. Există, în studii cu specific traductologic, și părerea contrară care susține că traducătorul nu e autor, ci doar punte de legătură / canal de comunicare / verigă intermediară între autorul originalului și cititorul traducerii. Se poate dezbate, cu argumente pro și contra, firește. Însă a nu se înțelege că, odată numit *autor*, traducătorului i se permite trecerea în extrema în care, în această calitate, își poate aroga libertăți la care nu are dreptul, cum ar fi, de pildă, aceea de a-l nesocoti sau de a trece peste autorul dintâi! Revenind, insistăm asupra faptului că traducătorul este cel datorită căruia cartea scriitorului este accesibilă într-un nou spațiu de receptare. Este cel care face posibilă lectura cărții în noul spațiu recipient, în noua limbă primitoare. Este creatorul ei în limba de sosire a cărții, fără traducător existența cărții în acest nou spațiu nefiind posibilă! Evident că dinamica traducerilor a fost și este influențată de contextul istoric și de cel cultural (o altă temă de studiu ofertantă), însă traducătorul este unul dintre pionii principali (alături de editură / de editor) care facilitează promovarea unei literaturi în alt spațiu decât în cel de origine. Prin urmare, dat fiind rolul uriaș ce-i revine traducătorului, lansăm un neîncetat apel către cititorul de traducere, amintindu-i că a reține numele celui care a tradus cartea este la fel de important precum a reține numele scriitorului însuși! A reține numele autorului traducerii este, în ultimă instanță, un fapt cultural.

2. Cine traduce?

Cine traduce? 1. Traduce cine cunoaște extrem de bine cele două limbi: limba din care pleacă textul (*limba de plecare, limba de pornire, limba-sursă, limba emitentă*) și limba în care ajunge textul (*limba de sosire,*

limba-țintă, limba-recipient). 2. Traduce cine are talent scriitoricesc: nu poți să fii creator de text, dacă nu ești înzestrat cu vocație de scriitor! 3. Traduce cine rezonază cu sufletul celui care a scris cartea: dacă nu simți autorul pe care-l traduci, nu-l poți traduce! 4. Traduce cine știe să negocieze cu textul și cu cele două limbi: aflat permanent între Scila și Caribda, precum, odinioară, navigatorul, traducătorul este obligat când la apropiere, când la distanțare – și de cuvânt, și de sens –, negociind câștigul și pierderea, într-o permanentă tensiune germinativă. În linii mari, și-n cuvinte puține, așa poate fi schițat profilul unui traducător. Traductologi din diverse spații geografice au atins nu o dată în studiile lor chestiuni referitoare la competențele unui traducător: Umberto Eco, Paul Ricœur, Eugen Nida, Vladimir Nabokov, Tudor Ionescu etc. Pe acest subiect, merită vizitate și răspunsurile a șase traducătoare (printre care și Antoaneta Olteanu) la excelenta anchetă întreprinsă recent de Camelia Dinu (Dinu 2018), precum și preambulul autoarei la dosarul realizat.

3. Cine a tradus literatură rusă în limba română?

3.0. Pentru perioada cuprinsă între anii 1945–2011, *Indicele de nume ale traducătorilor* (numit, în continuare, *Indicele*) cuprins în *Bibliografia traducerilor din literaturile slave* (Geambașu 2011) înregistrează, pentru limba rusă, un număr impresionant de traducători: 792 (sperăm să nu fi greșit numărătoarea!). Este vorba despre traducători de text literar apărut exclusiv în volum (volum de autor, antologie, studiu de istorie și critică literară), nu și în periodice, după cum precizează, în *Notă asupra ediției*, Antoaneta Olteanu, co-autoare (alături de Florentina Marin) a bibliografiei alcătuite pentru literatura rusă.

3.1. Examinând impresionanta listă de traducători, ne rețin atenția câteva aspecte. În primul rând, din listă se decupează cu repeziciune nume cunoscute ale scrisului românesc (le prezentăm selectiv, prioritizându-le alfabetic): Radu Albala, Tudor Arghezi, Teodor Baconsky, Mihai Beniuc, Demostene Botez, Lucian Blaga, Eusebiu Camilar, Nina Cassian, Otilia Cazimir, Vladimir Colin, Mircea Dinescu, Ștefan Augustin Doinaș, Victor Eftimiu, Magda Isanos, Alexandru Ivănescu, Eugen Jebeleanu, Alexandru Kirîțescu, Irina Mavrodin, Tudor Mușatescu, Gelu Naum, Fănuș Neagu, Miron Radu Paraschivescu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Alexandru Philippide, Marin Preda, Mihail Sadoveanu, Zaharia Stancu, Victor Tulbure, Constantin Țoiu, Tudor Vianu. În mod evident, o analiză a operei scriitorilor anterior enumerați în calitatea lor de traducători depășește cu mult atât cadrul configurat pentru prezentul articol, cât și intențiile noastre imediate, însă credem că o atare analiză merită desfășurată în studii viitoare. Iată o primă idee de studiu ce poate conduce la analize traductologice spectaculoase. În plan secundar, se poate aminti aici și faptul îndeobște cunoscut că traducerile erau adesea semnate de doi autori, unuia

revenindu-i sarcina de a efectua traducerea, în sarcina celuilalt – a scriitorului „consacrat” – căzând stilizarea traducerii livrate lui tocmai în acest scop (operațiune nu neapărat benefică textului-sursă!). La cât de minunat ar fi să putem avea acces la prima versiune a traducerii, spre a o compara cu varianta finală propusă tiparului, nici nu îndrăznim să visăm. (Era cât pe ce să numim *traducere brută* prima variantă de care vorbeam mai sus, dar următorul gând a fost că, numind-o astfel, am putea nedreptăți o traducere reușită, filtrată, rafinată; nu știm, în fond, cum arătau textele predate spre stilizare.)

3.2. În al doilea rând, în *Indicele* parcurs, unui lector provenind din spațiul academic nu-i va fi greu să regăsească nume cunoscute de universitari pe care a avut șansa să-i întâlnească la catedră ori în bibliografiile de specialitate (enumerarea urmează același criteriu alfabetic și este restrânsă la specialiștii rușiști din universitățile din România): Elena Abrudan, Dumitru Balan, Sorina Bălănescu, Romeo Chivescu, Dana Cojocaru, Livia Cotorcea, Otilia Croitoru, Ilie Danilov, Emil Iordache, Andrei Ivanov, Leonte Ivanov, Albert Kovács, Tatiana Nicolescu, Mihai Novicov, Antoaneta Olteanu, Marina Vraciu. Numitorul comun al traducătorilor menționați aici este activitatea de cadru didactic și de cercetător, punctul de divergență constituindu-l background-ul slav al unora dintre ei.

3.3. În al treilea rând, studiind această listă de nume, vom observa, în cazul unor traducători, numărul mare de opere traduse (semnalate în *Indice* prin numărul aferent din repertoriul traducerilor), în timp ce, în cazul altora, numărul de traduceri semnate este semnificativ redus, adesea, fiind raportat un singur titlu. De exemplu, cu un număr mare de traduceri figurează următorii traducători (cuprindem în enumerarea noastră autorii a peste zece traduceri, indicând în paranteză numărul traducerilor semnate): Andrei A. Ivanovski (35), Ștefana Velisar-Teodoreanu (35), Otilia Cazimir (34), Igor Block (31), Emil Iordache (30), Xenia Stroe (30), Alexandru Philippide (29), Isabella Dumbravă (27), Ada Steinberg (27), Nicolae Iliescu (25), Nicolae Gumă (25), Marcel Gafton (24), Mihail Sevastos (24), Al. Ștefănescu-Medeleni (24), Nicolae D. Gane (22), Tatiana Nicolescu (22), Cezar Petrescu (22), Anda Boldur (21), Tatiana Berindei (20), Alexandru Calais (20), Rostislav Donici (20), Cicerone Theodorescu (20), George Lesnea (19), Dumitru Manu (19), Leo Butnaru (17), Alice Gabrielescu (17), Emma Beniuc (16), Tamara Gane (16), Virgil Teodorescu (15), Eusebiu Camilar (14), Janina Ianoși (14), Antoaneta Olteanu (14), Simion Sanielevici (14), Irina Andreescu (13), Mihail Cardaș / Kardas (13), Ion Covaci (13), Aurel Lambrino (13), Constantin Argeșanu (12), Natalia Radovici (12), Maria Roth-Szamoskózi (12), Mircea Spiridoneanu (12), Ana-Maria Brezuleanu (11), Vladimir Cogan (11), Inna Cristea (11), Denisa Fejes (11), I. Flavius (11), Rose Hefter (11), Ioanichie Olteanu (11), Miron Radu Paraschivescu (11), Suzi Recevschi (11), Valeria Sadoveanu (11), Livia Storescu (11),

Alexandra Bărcăcilă (10), Livia Cotorcea (10), I. Ludo (10), Valerian Stoicescu (10). Deși presupunem că se subînțelege acest lucru, totuși, pentru a nu provoca nedreptăți ori false concluzii, ne grăbim să adăugăm că cifrele din paranteză nu reprezintă un indicator relevant pentru activitatea de traducător în sine și, cu atât mai puțin, pentru valoarea traducerilor realizate. Este clar că munca unui traducător nu poate fi evaluată prin comparația cu un alt traducător (exceptând situațiile de comparare a traducerilor efectuate de către doi sau mai mulți traducători ai aceluiași text) și, în nici un caz, nu poate fi judecată pornind de la o bază cantitativă.

3.4. Reamintind că enumerarea anterioară îi include numai pe traducătorii semnalăți cu zece sau mai multe titluri traduse până în 2011, nu putem scăpa ocazia de a menționa numele unor traducătoare de azi a căror activitate de traducere o apreciem (și care au tradus proză contemporană rusească și din 2011 încolo): **1. Adriana Liciu (6):** Nina Berberova, *Nabokov și Lolita sa*, București, Humanitas, 2004; F. M. Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, Iași, Polirom, 2011 (în diferite ediții, cu numeroase reeditări, romanul are următorii traducători: Ștefana Velisar-Teodoreanu și Isabella Dumbravă (1957), Ion Covaci (2006), Adriana Liciu (2011); Vladimir Nabokov, *Apărarea Lujin*, București – Chișinău, Universal Dalsi – Ed. Uniunii Scriitorilor, 1996; Vladimir Nabokov, *Mașenka*, București, Albatros – Universal Dalsi, 1997; Vladimir Nabokov, *Povestirile lui Vladimir Nabokov*, Iași, Polirom, 2009; Lev Tolstoi, *Învierea*, Iași, Polirom, 2010 (cartea are, de-a lungul timpului, următorii traducători: Lucia Demetrius și Elena Culacov (1947); Ștefana Velisar-Teodoreanu (1952); Ștefana Velisar-Teodoreanu și Ludmila Vidrașcu (1959); Lucia Demetrius (1992); Ștefana Velisar-Teodoreanu și Nina Grigorescu (1998); Adriana Liciu (2010); Vasile Levițchi (2010)); **2. Gabriela Russo (8):** Nina Berberova, *Suverana*, București, Humanitas, 2007; Ludmila Ulițkaia, *Al dumneavoastră, sincer, Șurik*, București, Humanitas, 2008; Ludmila Ulițkaia, *Cei dintâi și cei de pe urmă*, București, Humanitas, 2008; Ludmila Ulițkaia, *Înmormântarea veselă*, București, Humanitas, 2004; Ludmila Ulițkaia, *Minciunile femeilor*, București, Humanitas, 2005; Ludmila Ulițkaia, *Soniecika*, București, Humanitas, 2004; Evgheni Zamiatin, *Năvala apelor*, București, Humanitas, 2006; **3. Luana Schidu (6):** Mihail Bulgakov, *Lacul de basamac. Focul hanului. Însemnări pe manșete*, Brașov, Ed. Coresi, 1991; Vladimir Nabokov, *Vrăjitorul*, traducere din engleză, București, Humanitas, 2005; Alexandr Soljenițan, *Casa Matrionei*, Brașov, Ed. Coresi, 1991; Tatiana Tolstaia, *Zătul*, București, Curtea veche, 2006; Lev Tolstoi, *Cuponul fals*, București, Humanitas, 2009; Lev Tolstoi, *Moartea lui Ivan Ilici*, București, Humanitas, 2010; menționăm că din 1946 și până în 2010 sunt consemnate cinci traduceri, acestea aparținând lui Ion Biberi și Mihai Calmăcu (1946); C. Clejan și S. Ionescu (1953, 1987); C. Clejan (2002); Janina Ianoși (2003, 2009); Luana Schidu (2010).

Splendide viitoare analize de traducere pot lua naștere, venind să îmbogățească studiile existente!

4. Pentru un dicționar al traducătorilor!

Departa de a fi cuprins toate numele pe care o istorie a traducerii le-ar consemna la loc de cinste (pentru necesitatea dublării istoriei literaturii române cu o istorie a traducerilor, vezi Cernat 2016), credem că toți traducătorii amintiți mai sus ar merita atât studii de traductologie ample (din fericire, unele există), cât și includerea într-un dicționar al traducătorilor din limba rusă (din câte știm, un asemenea instrument de lucru nu există)! Un astfel de dicționar ar fi un proiect pe cât de ambițios, pe atât de necesar, dificil însă de realizat din cauze pe care le putem presupune. Aceste cauze țin nu atât de domeniul financiar (rezolvabil, finalmente), cât, mai ales, de obstacolele privitoare la imposibilitatea găsirii tuturor informațiilor necesare întocmirii unor fișe biobibliografice (după cum relevă o simplă căutare internautică aplicată câtorva dintre numele traducătorilor de la mijloc de secol XX).

5. Traducător de... poezie și... atât?

5.0. Înainte de a formula o întrebare simplistă (legitimă?; inadecvată?; în orice caz, posibilă!) de tipul *există traducător care traduce opere din stiluri literare diferite?*, să ne amintim de Vladimir Nabokov care, în studiul *Arta traducerii*, arată că același traducător se poate dovedi excelent, când traduce un anumit autor, și mediocru, când traduce un altul! Prin urmare, nu distincția *text liric – text epic – text dramatic* dă de gândit, ci rezonanța, compatibilitatea, conexiunea sufletească ce se poate stabili între cel care traduce text literar și autorul scrierii originalului.

5.1. Există scriitori care să-și fi pus talentul și în slujba poeziei, și în a prozei ori a dramaturgiei? Da, există. Dacă scriitori există, atunci înseamnă că e posibil să replicăm aceasta și la traducători? (Iată o posibilă temă de cercetare detaliată.). Avem traducători din rusă care s-au încumetat să-și încerce puterile pe tărâmurii atât de diferite? De pildă, Boris Pasternak sau Vladimir Maiakovski sunt traduși, în diversitatea creației lor, de aceiași traducători? Să încercăm să aflăm. (Dintr-o perspectivă sociologică a traducerii, ar fi interesant de aflat cum stau lucrurile și în alte spații lingvistice: scriitorul originalului are *traducător* sau *traducătoare?*, traducătorul a îmbrățișat *toate* genurile literare în care a scris autorul sau s-a rezumat la *unul singur?* etc.).

5.2. În limba română, unul dintre traducătorii lui Vladimir Maiakovski, de exemplu, este Cicerone Theodorescu (alături de Leo Butnaru, Tamara Gane, Vladimir Colin, Nina Cassian, Radu Teculescu etc.). Pentru acest traducător, *Indicele* semnaleză douăzeci de intrări. Analizând titlurile, constatăm că patru dintre acestea se disting de celelalte prin aceea că: 1. traducătorul semnează o traducere din A. Tvardovski: A. Tvardovski, *Vasili Tiorkin: carte despre ostaș*, București, Ed. Cartea Rusă,

1953, 1957 (poziția 1337 din *Bibliografie*); 2. traducătorul este inclus, alături de alte nume, în *Antologie de poezie rusă: perioada clasică, 1–3* (poziția 1430 din *Bibliografie*); 3. traducătorul este semnalat în două studii critice – în „Maslin, N., *Maiakovski: monografie*, traducere de Vasile Teodorescu și Elena Constantinescu, versuri de Cicerone Theodorescu, București, Ed. Cartea Rusă, 1951” (poziția S113 din *Bibliografie*) și în „Timofeev, L.I., *Literatura sovietică rusă*, traducere de Tamara Gane, Cicerone Theodorescu și Constantin Argeșanu, București, Ed. Cartea Rusă, 1951” (poziția S179 din *Bibliografie*; s-a strecurat o mică greșeală acolo, poziția 179 figurând de două ori!). În toate celelalte șaisprezece titluri, Cicerone Theodorescu este regăsit ca traducător al lui Vladimir Maiakovski (redăm strict titlurile, datele bibliografice complete fiind regășibile în sursa la care ne raportăm: *150000000; Iubesc; În gura mare; Lenin; Lenin e cu noi; Octombrie; Opera poetică, 2 vol., vol. 1, Poeme, vol. 2 Poezie; Poeme; Poeme alese; Poeme. Vladimir Ilici Lenin; Satire; Tineretului; Trei poeme de dragoste; V.I. Lenin, V.I. Lenin: poeme; Versuri*). Consultând *Bibliografia*, observăm că dramaturgia maiakovskiană are alți traducători (Tamara Gane, N. Argintescu-Amza, T. Mușatescu, Sanda Arbore, Pavel Antal), printre care Cicerone Theodorescu nu se regăsește. Așadar, *poetul* Cicerone Theodorescu traduce doar *poezie* maiakovskiană (în sintagmă nabokoviană, aici este implicat *același tip de talent*)! Semnalăm, în continuarea aceleiași idei, faptul că pe Cicerone Theodorescu îl regăsim ca traducător de poezie și din alte limbi slave – bulgară și polonă: *Antologia poeziei bulgare*, traducere și cuvânt înainte de Cicerone Theodorescu, București, ESPLA, 1956; Broniewski, Władisław, *Versuri alese*, traducere de Cicerone Theodorescu, București, Ed. Minerva, 1960.

5.3. Pornind de la faptul că aceeași operă artistică are, uneori, variante de traducere, se pot întreprinde analize de mare finețe (și se întreprind adesea, de către studenții noștri, în cadrul referatelor de seminar pentru cursul opțional de *Teoria și practica traducerii*). Rămânând în zona titlurilor maiakovskiene de mai sus, remarcăm traducere dublă în câteva situații: 1. *În gura mare* s-a tradus în 1947 (reeditat în 1949) de către Cicerone Theodorescu și de către Mihai Novicov, în 1964; 2. *Tineretului* s-a tradus în 1948 (reeditat în 1951) de către N. Argintescu-Amza, și de către Cicerone Theodorescu, în 1957; 3. *V.I. Lenin* s-a tradus în 1949 de către Ion Costin, și de către Cicerone Theodorescu, în 1954 (reeditat în 1956). Considerăm că astfel de studii, care să compare variantele de traducere existente, sunt extrem de necesare, prin prisma conceptului de practico-teorie al Irinei Mavrodin.

6. Privind cu nădejde spre viitor...

Domeniul traducerilor literare nu este numai foarte vast și extrem de fascinant, ci, după cum s-a putut constata din toate cele prezentate mai sus, este un domeniu insuficient exploatat. Aria de cercetare este imensă, chiar și dacă avem în vedere exclusiv traduceri realizate din limba rusă și traducătorii care le-au performat. Sursa de cercetare este, am zice, inepuizabilă, spre deosebire de resursa umană necesară să acopere un volum de muncă imens pe care l-ar presupune, să zicem (și să sperăm), elaborarea unui dicționar al traducătorilor din rusă, dar și alte instrumente de lucru necesare teoriei și practicii traducerii din acest domeniu. În sprijinul afirmației privitoare la resursele umane limitate, aducem ca argumente faptul că numărul filologilor rusești din România nu este foarte mare (la conducerea unei analize traductologice ne referim, în primul rând) și faptul că interesele profesionale ale acestora se îndreaptă și către alte direcții de cercetare. Iar, dacă ne gândim că la literatura rusă existentă actualmente în traducere pe piața de carte din România se vor adăuga viitoare numeroase traduceri (avem această convingere!), atunci nu ne rămâne decât să nădăjduim că noile generații de studenți și de absolvenți ni se vor alătura, manifestând, la rândul lor, interes pentru cercetarea în acest domeniu.

Prin urmare, considerăm că este necesar să ne mobilizăm, studenți și profesori, să ne unim forțele într-un colectiv de cercetare, să demarăm proiecte, să ne susținem reciproc și să ne molipsim de entuziasm unii de la alții! Așa să fie!

Bibliografie

Dicționare:

- Burlacu, Doru George (coord.) (2005). *Dicționarul cronologic al romanului tradus în România de la origini până la 1989*. București: Editura Academiei Române.
- Milea, Ioan (coord.) (2017). *Dicționarul cronologic al romanului tradus în România (1990–2000)*. Cluj-Napoca: Academia Română & Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”.

Volume:

- Geambașu, Constantin (coord.) (2011). *Bibliografia traducerilor din literaturile slave (1945–2011)*. București: Editura Universității din București.
- Roman, Filip (1959). *Literatura rusă și sovietică în limba română: 1830–1959. Contribuții bibliografice*, introducere de Tamara Gane. București: Editura de Stat pentru imprimare și publicații.

Reviste:

- Dinu, Camelia (2018). *Traducerea literară. Provocări ale textului, provocări ale traducătorului*. În „Cultura”, nr. 12 (594), 17–29.

Webografie:

Cernat, Paul (2016). *Traducerile fac o literatură. Pentru o istorie a literaturii române prin traduceri*. În „Revista de Traduceri Literare”, 23 martie 2016, <https://www.fitralit.ro/23-03-2016-traducerile-fac-o-literatura-pentru-o-istorie-literaturii-romane-prin-traduceri/> (accesat în august 2019).

Notă: Publicarea acestei contribuții științifice a fost posibilă și datorită implicării în cadrul proiectului PN-III-P1-1.2.PCCDI-2017-0326 (*Enciclopedia imaginariilor din România. Patrimoniu lingvistic și identități cultural-lingvistice*, derulat la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, cu susținerea financiară a programului PCCDI 2017.